

Харечко І.З.

Націєтворчий вимір Революції Гідності

У статті авторка використала модерністську концепцію нації для аналізу Революції Гідності в площині становлення української громадянської нації. З'ясовано, що події 2013–2014 рр. засвідчили зміни в колективній політичній свідомості українців, існування в Україні розвинутого громадянського суспільства, а також здатність українців, незалежно від свого етнічного походження, мови чи віросповідання, самостійно творити державу для себе, захищати свої права і свободи, відстоювати національні інтереси всієї країни.

Ключові слова: модерністська концепція нації, громадянська національна ідентичність, український націоналізм, Революція Гідності, громадянське суспільство.

В статті авторка використала модерністську концепцію нації для аналізу Революції Достоїнства в площині становлення української громадянської нації. Установлено, що події 2013–2014 рр. продемонстрували зміни в колективній політичній свідомості українців, існування в Україні розвинутого громадянського суспільства, а також здатність українців, незалежно від свого етнічного походження, мови чи віросповідання, самостійно творити державу для себе, захищати свої права і свободи, відстоювати національні інтереси всієї країни.

ность українцев, независимо от своего этнического происхождения, языка или вероисповедания, самостоятельно создавать государство для себя, защищать свои права и свободы, отстаивать национальные интересы целой страны.

Ключевые слова: модернистская концепция нации, гражданская национальная идентичность, украинский национализм, Революция Достоинства, гражданское общество.

The author has used the modernist concept of nation to analyze the Revolution of Dignity and its influence on forming Ukrainian civic nation. It was established that the events of 2013–2014 have shown changes in the collective political consciousness of Ukrainians, existence of developed civil society in Ukraine, and the ability of Ukrainians, regardless of their ethnic origin, language or religion, to create their own state for themselves, defend their rights and freedoms, defend the national interests of the whole country.

Key words: modernist concept of the nation, civic national identity, Ukrainian nationalism, Revolution of Dignity, civil society.

УДК 323.272(477)(082)

Харечко І.З.,
кандидат політичних наук,
асистент кафедри теорії та історії
політичної науки
Львівського національного університету
імені Івана Франка

Революція Гідності ввійшла в історію України як трагіко-героїчний феномен, що докорінно змінив українське суспільство, його політичну свідомість і моделі самоідентифікації. Вона продовжила процес трансформації консцієнтального виміру буття українців, детермінувавши якісно новий етап українського націєтворення.

Значний доробок вітчизняних (І. Лисяк-Рудницький, В. Гриневич, А. Колодій, Н. Наливайко) та іноземних (Е. Сміт, Е. Вілсон) дослідників присвячений дослідженню проблеми становлення української політичної нації й аналізу подій кінця 2013–2014 рр. у контексті їхнього цивілізаційного впливу на політичну систему України. Разом із цим неповною мірою проаналізовано феномен Революції Гідності в методологічних рамках модерністської концепції нації, що й стало завданням цього дослідження.

Ураховуючи загальноцивілізаційні тенденції та реалії українського суспільного укладу, під час аналізу впливу подій 2013–2014 рр., котрі ввійшли в історію Української держави як Революція Гідності, доречно взяти за методологічну основу саме модерністську або ж громадянську концепцію нації як «феномена свідомості й волі» [4, с. 471]. Безперечно, існування більш-менш гомогенного етносу зі своєрідними звичаями, побутом, мовою сприяє формуванню нації, однак не є сенсубуттєвою детермінантою націєтворення.

Власна назва, історична територія, політико-юридична спільнота, політико-юридична рівність членів, спільні громадянська культура, міфи та історична пам'ять, спільна економіка – ось компо-

ненти стандартної західної моделі нації, на думку дослідника Е. Сміта [6, с. 19–23]. За великим рахунком, нація як політико-юридична спільнота є уявною, адже її представники не знайомі з більшістю своїх співвітчизників і навряд чи коли-небудь зустрінуть їх або навіть почують про них, проте в уяві кожного живе образ їхньої спільності [7].

Нація покликана також розвивати соціальні зв'язки між індивідами й класами, створюючи набір спільних вартостей, символів і традицій. Використанням символів – прапорів, монет, гімнів, одностроїв, пам'ятників і церемоній – членам нагадують про їхню спільну культурну спадщину та культурну спорідненість; чуття спільної ідентичності й належності покріплює та надихає їх. Нація обертається на гурт «натхнених вірою» [6, с. 26] членів товариства, котрі здатні навіть померти заради збереження своєї спільності [7].

Коли 21 листопада 2013 року в Києві й багатьох інших містах України спалахнули протести у відповідь на раптову відмову тодішнього президента В. Януковича від проголошеного наміру підписати угоду про асоціацію з Європейським Союзом, більшість учасників не сприймали їх у національних, а тим паче етнічних термінах. Протестувальники вважали, що цей крок закриває Україні «двері до Європи», а отже, «краде в українського народу майбутнє». Вони трактували свій вихід на Майдан головно як боротьбу за демократію і краще життя, моделлю якого для них віддавна була Європа. Прагнення до Європи відбилося в назві кампанії протесту – Євромайдан [9], у ході якого люди виявили небачену в Європі й за небагатьма винятками

у світі стійкість у дотриманні мирних форм боротьби [3]. Проте коли понад сотня мирних громадян віддала свої життя в результаті насильницьких дій злочинної влади, очевидним став той факт, що вибір між європейською парадигмою зовнішньої політики України та інтеграцією з «постсовєтським клубом диктаторів» [9] лежить аж ніяк не в площині економічних пріоритетів, а передусім має цивілізаційний характер.

По суті, протестувальників об'єднувала й надихала ідея приєднання до європейської спільноти, котра виявилася елементом набагато глибшої ідеології здорового позитивного націоналізму, що згуртував українську політичну націю, незалежно від етнічної належності, мови, релігії. Власне, наявність серед учасників Революції Гідності преставників різних етнічностей (окрім українців, також росіян, білорусів, вірменів, грузинів і т. д.), як україномовних, так і російськомовних, свідчить про їхній свідомий вибір власної належності до української політичної нації.

Як слушно відзначає Е. Вілсон, ідея конституювання «української політичної нації» існувала ще до здобуття незалежності в 1991 р. У часи Помаранчевої революції керівництво держави спробувало втілити її через формування нової національної ідентичності, проте зазнало невдачі. Виявилось, що неможливо побудувати українську націю на основі таких критеріїв, як етнічна належність, мова або релігія, які лише розколюють, а не об'єднують плюралістичне українське суспільство. Для цього потрібна була універсальна ідея, міф про особливе призначення, цивілізаційну місію української нації [12]. І ця національна ідея з'явилася через 9 років, ставши механізмом самоствердження українців. Всплеск патріотичних настроїв у цей час став практичним вираженням революції національної свідомості українців.

Почуття солідарності між людьми різних соціальних верств, комунікація та обмін між ними лежать в основі побудови будь-якої нації [8]. Завдяки Революції Гідності стало можливим виробити загальноукраїнський діалог як спосіб порозуміння між різними областями, регіонами України, роз'єднаними за роки незалежності окремими політиками, політичними силами, а також через деструктивний інформаційний вплив Росії на політичну свідомість українських громадян.

Більше того, це відчуття спільності, єдності більш-менш виразно виокремлює та диференціює націю від інших подібних спільнот, формуючи уявлення про «Іншого». Відтак самоусвідомлення власної колективної суб'єктності дає нації волю й бажання незалежно, тобто суверенно, формувати своє життя – «бути господарем у своїй хаті» [4, с. 471].

Власне, існування подвійних норм, стандартів і правил у сфері державного управління, грубе нехтування спільними політичними почуваннями

та цілями українських громадян з боку офіційних інституцій, втручання іноземних держав у політику Української держави, порушення принципу суверенності й верховенства народу як єдиного джерела влади спричинили драматичні, але разом із цим націєстверджувальні консцієнтально-трансформаційні події Революції Гідності. Окрім цих зовнішніх імпаکت-факторів, дослідники відзначають і специфіку політичної свідомості нового покоління: його неприйняття владних вертикалей і схильність до мережевих взаємодій [2]. По суті, на Майдані Незалежності за відсутності єдиного центру народ як мережевий суб'єкт, представляючи інтереси різноманітних прошарків суспільства, безпосередньо реалізовував державну владу. Українці продемонстрували не стільки гаслами, як своєю діяльністю вроджену здатність до самоврядування, керуючись при цьому цінностями свободи, людської гідності, терпимості до «Інших», солідаризму. В Україні солідарність інтегрована в суспільні координати – це масовий рух громадських активістів, волонтерів та організацій, заснованих на соціальних мережах [1].

Р. Патнем стверджує, що активне членство у волонтерських об'єднаннях сприяє генерації основних демократичних цінностей (політична рівність, солідарність, терпимість, довіра, участь у політичному житті), а також розвиває здатність і готовність громадян до кооперованої діяльності задля реалізації суспільного блага [10]. Через інститут волонтерства громадяни отримують потужні можливості контролю над владою, що надає сенсу існування всієї нації та відчуття суб'єктності кожному окремому індивідові [5]. У період Євромайдану масовий рух добровольців наче проклав міст через прірву, яка традиційно існувала впродовж усієї незалежності між «елітними» групами й рядовими громадянами. Масштабна волонтерська діяльність здійснювалася через горизонтальні мережі, які взаємодіяли між собою достатньо ефективно, без будь-якого вертикального підпорядкування або ієрархії [11].

Як зазначає Е. Сміт, найсуттєвішим елементом громадянської моделі нації є саме юридичні й політичні права членів нації. У цьому контексті важливим є визнання, що в принципі всі члени нації юридично рівні, і навіть багатії й можновладці коряться законам батьківщини [6, с. 19]. Постулати «рівність усіх перед законом» і «закон – один для всіх» уже давно викристалізувалися та ввійшли в публічний дискурс України як першочергові цілі, вимоги суспільства до політичної системи. Проте широкомасштабні зловживання владними повноваженнями правлячої верхівки і, як результат, соціально-економічна, політико-правова нерівність мобілізували українських громадян, котрі, усвідомлюючи спільність думок, ідей, цінностей, повіривши у свою здатність впливати на політичний

процес, масово виступили на захист своїх прав та інтересів.

Суспільство, в якому домінує громадянська національна ідентичність, розглядається дослідниками як культурна спільнота, члени якої об'єднані, якщо не тісно згуртовані, спільною історичною пам'яттю, міфами, символами і традиціями [6, с. 20].

Після розпаду Радянського Союзу Україна залишилася із багажем колоніальних міфів, стереотипів, цінностей, суспільно-політичних візій, «героїчного епосу» тощо, котрі були насильно інкорпоровані в українську політичну культуру і свідомість багато десятиріч тому. Спадщина комуністичного тоталітаризму перекрила, знівельовала дуже багату спадщину давніших часів, що стосується взаємодії, співпраці і творення соціального капіталу українців [2]. Живучість радянського духовно-ціннісного спадку підтримується в основному неоімперською пропагандою та інформаційно-маніпулятивними технологіями РФ, спрямованими на ослаблення й у кінцевому підсумку знищення Української держави, нації, культури.

Превалювання чужих – радянських – ціннісних акцентів в українському суспільстві негативно впливає на колективну свідомість, а отже, на спільне бачення українцями їхнього національного проекту майбутнього. Події 2013–2014 рр. виявили дві антиподні моделі майбутнього України: з одного боку, це – квазідержавність у лоні неоімперського «русского мира»; з іншого – боротьба за фактичну незалежність і суверенність, демократія, євроінтеграція. Політична активність на Майдані засвідчила про відхід від безнаціонального «совка», про сповідування українцями цінностей громадянського суспільства, ліберального націоналізму. Підтвердженням стало повсюдне використання національної символіки – прапорів, гербів-тризубів, символічно-ритуального співу українських гімнів: духовного – «Боже великий єдиний, нам Україну храни», національного – «Ще не вмерла Україна», стрілецького – «Ой, у лузі червона калина», а також пісень УПА, націоналістичних гасел ОУН тощо. Зростання національної свідомості й звільнення від менталітету «совка» проявилось й у такому явищі, як «ленінопад» [1] – масове демонтування пам'ятників В. Леніну, а також у післяреволюційному процесі декомунізації, що полягав у перейменуванні вулиць, названих іменами радянських окупантів, скасуванні деяких радянських свят. Натомість «з метою вшанування мужності й героїзму захисників незалежності і територіальної цілісності України, військових традицій і звичаїв Українського народу, сприяння дальшому зміцненню патріотичного духу в суспільстві та на підтримку ініціативи громадськості» запроваджено День захисника України (14 жовтня – день Покрови Пресвятої Богородиці, покровительки воїнів УПА й українських козаків).

Для завершення процесу творення української громадянської нації дуже важливим є вшанування істинних героїв Української держави, а не глорифікованих окупантів чи ренегатів, відновлення історичної пам'яті українського народу як окремишнього унікального утворення. Е. Сміт акцентує особливу увагу на цих складниках націоналізму, адже вони, на його думку, не тільки згуртовують і єднують, а й надихають націю особливим емоційним духом [6].

Отже, Революція Гідності сприяла зведенню до спільного знаменника поляризованих трактувань загального добра й бажаного суспільного устрою, викристалізувавши українську національну ідею. Події 2013–2014 рр. вивели процес творення в Україні політичної нації західного зразка на якісно вищий щабель, відродивши національну свідомість, гордість, гідність і очистивши світоглядно-ціннісні горизонти українців від постколоніальних міфів та ілюзій.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гриневич В. Революція, війна і процес творення української нації / В. Гриневич [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uamoderna.com/blogy/vladislav-grinevich/revolution-war-nation> (02.06.2016).
2. Колодій А. Про націєтворчу роль та історичні корені Майдану / А. Колодій [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://political-studies.com/?p=1150> (02.06.2016).
3. Колодій А. Феномен Майдану в контексті пошуку моделі врядування в Україні / А. Колодій // *Агора*. – 2014. – Випуск 13. – С. 22–36.
4. Лисяк-Рудницький І. Історичні есе : у 2 т. / І. Лисяк-Рудницький ; пер. з англ. У. Гавришків, Я. Грицака. – К. : Основи, 1994. – Т. 2. – 1994. – 573 с.
5. Наливайко Н. До нової ідентичності: з іншим. Але окремо / Н. Наливайко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://life pravda.com.ua/columns/2014/12/26/186663/> (04.06.2016).
6. Сміт Е.Д. Національна ідентичність / Е.Д. Сміт ; пер. з англійської П. Тарашука. – К. : Основи, 1994. – 224 с.
7. Anderson B. Imagined communities: reflections on the origin and spread of nationalism / B. Anderson. – London : Verso, 1991. – 224 p.
8. Fligstein N. European integration, nationalism, and European identity / N. Fligstein, A. Polyakova, W. Sandholtz // *Journal of Common Market Studies*. – 2012. – № 50. – P. 106–122.
9. Kulyk V. Ukrainian nationalism since the outbreak of Euromaidan / V. Kulyk // *Ab Imperio*. – 2014. – № 3. – P. 94–122.
10. Putnam R. Making democracy work: civic traditions in modern Italy / R. Putnam, R. Leonardi, R. Nanetti. – Princeton : Princeton University Press, 1994. – 280 p.
11. Sushko O. Ukraine / O. Sushko, O. Prystayko // *Nations in transit 2015: democracy on the defensive in Europe and Eurasia* ; ed.: S. Habdank-Kołodczowska. – Freedom House, 2015. – P. 661–680.
12. Wilson A. Ukraine crisis: what it means for the West / A. Wilson. – Yale University Press, 2014. – 248 p.